

DE DUITSCHE LEUGENKAMPAGNE.

De plaat die wij hier afdrucken is een schilderij van Willem Schreuer, voorstellende een straatgevecht, te Leuven. Men lette er op, dat de Duitsche schilder van de daken der huizen door burgers op de Duitsche troepen laat schieten. Op deze manier poogden de Duitschers in hun land hun vreeselijke gruweldaden te verontschuldigen. De grofste leugens, als deze van de Belgische vrijsschutters, werden daarbij gebruikt.

waar ze de soldaten de voorgevels zien beschieten, langs de IJzerenwegstraat, waar er een nieuwsoortige schijnvertooning wordt opgevoerd. Deze straat is niet heelemaal dichtgebouwd, ze paalt hier en daar aan velden, er liggen bietenakkers langs.

De vrouwen worden gedwongen platbuiks in de bieten te gaan liggen; vijf minuten lang gunnen de soldaten zich de pret over hen heen te schieten; daarna bevelen ze hun weer op te staan, zeggend: « De Franschen waren daar! »

De groep gaat weer op pad en bereikt, langs brandende huizen, het station. Hier plaatsen de soldaten ze, tot vier of vijf keer toe, tegen den muur en schieten boven hun hoofden.

Dat zijn de wreede spelletjes welke die dappere krijgers met vrouwen spelen. Met de mannen doen ze 't erger. Hun wordt geen hoon gesnaard. Het schelden staat niet stil: « Schwein! Hund! Schweinhund! » tiert het van alle kanten.

Vuiststompen, schoppen, kofslagen hagelen op de stakkers, die van vermoeidheid hun armen

laten zakken, of uit de rangen treden, of niet loopen naar den zin van de razende bende. Het plezier zou te kort van duur wezen, als men regelrecht naar 't station ging. De gevangenen moesten te zien krijgen wat er van hun stad en van hun medeburgers geworden is. Men kruist in alle richtingen, komt herhaaldelijk op dezelfde plekken terug. Hier moet men over 't lijk van een burger stappen, daar is 't een paardenkrenge dat den weg verspert, elders zijn 't omgekantelde wagens, en dan zijn er de opengebrokeu, geplunderde magazijnen. Gedurig ontmoet men dronken soldaten met flesschen wijn onder den arm. De nacht van 25 op 26 Oogst moet een monsterlijke slempnacht zijn geweest: twintig getuigen bevestigen dat, gedurende heel den den verwoestingsdag, de stad doorzworven werd door benden dronken militairen. Eindelijk, na veel omwegen, komen de gevangenen op 't Stationsplein: verscheidene konvooiën staan er bij elkaar. Hier nemen de officieren de leiding over en zetten verschillende tooneelen op touw. Ik laat de getuigen spreken:

De officier begint met een korte toespraak:

« Als ge u heel rustig en stil houdt, zal u geen leed geschieden; maar tracht er één te ontsnappen, dan krijgt ge allemaal den kogel. »

Dan tast men ons af, eenmaal, tweemaal, drie-maal, van kop tot teen. Enkelen worden uit de rij gehaald en onder geleide weggebracht naar een bouwwerf, ginds op den hoek van de Maria-Theresiastraat en de Tiensche Vest. Waarom? Heeft men op hen een verdacht voorwerp gevonden? Geheimenis. Geen onderzoek zal 't uitbrengen.

Een salvo knalt en de officieren roepen:

« Zoo doen we met Leuvenaars die op de brave Duitse soldaten schieten! »

Is 't een schijnterechtstelling of een echte?

De gevangenen op 't Stationsplein geven er zich niet juist rekenschap van: want ze staan met 't gezicht naar 't station en met den rug naar de erf, die trouwens onzichtbaar is achter de muren van 't in aanbouw zijnde huis. We beven allen voor ons leven en verwachten het ergste. Onze vrees was niet zoo ongegrond, want later heeft men 21 lijken opgegraven, die overeengeworpen lagen in den kalkput van de werf en in den kelder van het huis in aanbouw.

De getuige dien we hier aanhalen is maar twee uren op 't Stationsplein gebleven; hij had het ongelooflijk geluk om 3 u. 's namiddags te worden bevrijd. De meesten moesten er echter tot 's anderendaags morgens vertoeven, en een van hen deelt ons 't volgende mee:

« Eenmaal op 't Stationsplein, deed men ons over 't rasterwerk der Van de Weyer square stappen, en ik kreeg een geduchten kolfslag op mijn rechterarm, dien ik even had laten zakken om een oude van 83 jaar over de afsluiting heen te helpen. Een voor een worden we doorsnuffeld: onze zakken, tassen, papieren, geldbeugels... Verscheidene van onze lotgenooten, waaronder Jan S... en Louis F..., kregen den kogel. Onder onze oogen werden verscheidene lijken van burgers het pleintje ingesleept en zes van ons kregen

schoppen en houweelen, met bevel de lijken te begraven.

Ondertusschen begroeven de Duitschers zelf met een schijnje militair-godsdienstige plichtigheid een van de hunnen, een slachtoffer van de nachtelijke herrie. Ieder oogenblik kwamen talrijke burgers, door de Duitschers in de verschillende stadswijken gepakt, onze rangen vergrooten. We waren eindelijk met 1.500 gevangenen en men rangschikte ons voor den square. Onze rangen, er waren er tien, reikten van de Dietsche vest tot de Tiensche vest.

Men knevelde ons ieder aan handen en voeten, en een sterk touw omspande iedere groep, zoodat we oopen stonden gepakt en ons onmogelijk verroeren konden. Hernaaldelijk deed men alsof men ons allen tegelijk ging terechtstellen: terwijl de officieren ons uitscholden en de leelijkste misdaden verweten, vatte een peleton op tien meter afstand post en lei op ons aan. Wanneer er af en toe in de verte een gewerschot klonk, dat stellig door een soldaat was gelost, brulden onze bewakers:

« Alweer een burger die schiet, maar onze wraak zal vreeselijk zijn, ge moet er allemaal aan. »

Een fijne, aanhoudende regen maakte ons doornat. Opeens sleept men voor een officier een grooten, sterken, geknevelden kerel, iets als een brouwersknecht. De officier ondervraagt hem vluchtig, geeft hem oorvegen en stompen; de man valt, men zet hem overeind en bindt hem bij 't midden aan een lantaarnpaal, waar de soldaten hem beurtelings lafelijk komen beschimpen en slaan. In den valavond zagen we den stakker voor 't laatst; stevige banden hielden hem bij den hals aan den paal en schenen hem te hebben gewurgd. 's Morgens was zijn lichaam weg. (1)

Men stak alles om ons heen in brand: het Stationsplein en de Stationstraat, de Dietsche vest en den Dietschen Steenweg, de Tiensche vest, de Maria-Theresiastraat.

We waren doodop en vielen ten slotte over malkaar, en aldus, in een bed van kleverige modder, trachtten we wat rust te vinden voor onze pijnlijke ledematen.

Tegen den avond werden de kelders van de huizen in het nog onafgebrande deel der Maria-Theresiastraat aan plundering prijsgegeven. Lange slierten soldaten sjouwden den gaanschen nacht ontelbare flesschen wijn naar 't stationsgebouw, wijn van alle merken, maar vooral champagne. Als de officieren hun bekomst hadden, kregen de soldaten hun beurt: met de bajonet sloegen ze de halzen af en zetten de flesschen dan aan den mond...

Donderdag 's morgens, om half-vijf — we waren er toen al 15 of 16 uren — mochten we weer overeind. Doch eer we allen vrij kwamen, moest er een honderdtal van ons zich gelasten met het onmiddellijk aanschaffen van leeftocht voor de troepen. Bij het treden uit de rangen kregen we

(1) Het slachtoffer heet Ducuroir Ghislain, herbergier aan 't Stationsplein.

Algemeen zicht van Leuven in puin.

een stuk papier, waarop de opgeëischte artikelen waren aangegeven: geslacht vleesch, eieren, boter, koffje, meel, kippen, enz. Dit papier moest ons tevens als vrijgeleide dienen. Binnen anderhalf uur waren de gevorderde levensmiddelen ter plaatse en werden we allen in vrijheid gesteld.»

Dit laatste getuigenis dient toegelicht. Het vorige spreekt van onzichtbare terechtstellingen op een bouwwerf. Dit spreekt van andere, op het plein, in 't bijzijn der gevangenen, die zelfs grafdelversdienst moeten verrichten. Feitelijk heeft men burgerlijken gevonden op verschillende plekken in den omtrek van 't station: in 't geheel zijn er aan 't station 50 geweest, doch enkele gevallen dagteekenen van de volgende dagen, Donderdag 27 en Vrijdag 28 Augustus.

Andere burgers heeft men gedurende vijf dagen van links naar rechts doen dwalen. De lieden, die in de Brusselschestraat zijn opgevangen, zijn in den regel niet naar 't station gestuurd. Men dreef ze in de richting van Mechelen. Eer men de stad verliet, gaf men aan een van hen, een zekeren Coopmans, den kogel.

Even buiten de stad moesten ze allen in een aardappelveld stappen, om in doodsangst een schijnrechtstelling te ondergaan. Verderop viel een tweede slachtoffer: Pardon wordt ter dood veroordeeld en terstond terechtgesteld. In den avond trekt de rampzalige troep door het dorp Herent, dat in brand staat, en brengt er den nacht door op een stoppelveld. 's Anderendaags, 27 Augustus, gaat de kolon over Bueken naar Campenhout, waar opnieuw een schijnrechtstelling plaats heeft. Campenhout, dat is het slagveld; daar krioelt het van soldaten, die de gevangenen beschimpen. 's Namiddags moeten er loopgraven wo den aangelegd; 's nachts wordt de stoet opgesloten in de kerk.

Den 28^a, 's morgens, worden al de boeren van 't dorp aangehouden en in de rangen gevoegd: allen te zamen moeten nu terug naar Leuven,

waar ze overnachten in de rijschool. Wat een nacht, groote God! Ieder oogenblik brengt men nieuwe gevangenen aan. Het lokaal is weldra te klein om al dat volk te bevatten, en bij den dageraad staan de arme drommels tot op het plein voor de poort: de rijschool is als een reusachtig beluik, streng bewaakt door schietensgereede wachten; men kan daar vrouwen zien, mannen, kinderen, grijsaards, zieken, een priester, vee, honden, gespannen, en in 't midden, hurkend naast een ezel, een haast negentigjarig besje. Er zijn drieduizend menschen van iederen leeftijd, iederen stand, iedere afkomst: er zijn zelfs Engelsche krijgsgesvangenen. In de buurt vlammen de huizen: men hoort het geknetter der vlammen en 't geraas der instortingen. De wachten zijn dronken, en in een dichtbij gelegen theater speelt een legerkapel danswijsjes. Het schouwspel is onpeilbaar-zielig. Een kind sterft van zwakte in de armen van zijn vader; twee vrouwen worden zinneloos. 't Is ontzettend!

29 Augustus: De marschorder is gegeven en de heele schaar, een eindeloze optocht, wordt door de Vaartstraat naar de Benediktijnerabdij op den Cesarsberg geleid. Lijken van burgers liggen langs den weg. Na vier uren wachters aan 't « Windgat » worden eerst de vrouwen, veel later de boeren, eindelijk de oudere Leuvenaars in vrijheid gesteld. De jongeren moeten weer op de been, in de richting van Mechelen. Ze komen opnieuw te Bueken, te Campenhout, waar ze den 27^a al geweest zijn; men drijft ze nog verder en slaakt ze ten slotte, maar beveelt hun op doodstraf steeds rechtuit te gaan zonder ooit terug te keeren. Doodop, bezwijkend van ontbering, gaan ze... gaan ze zonder ophouden... Op 30 Oogst, bij 't kriecken, staan ze voor Waalhem, het sperfort van Antwerpen, en worden aangeschoten door de eerste Belgische schildwacht. Allen werpen zich voorover. Een priester, die zich 's nachts bij hen heeft gevoegd, gaat

midden op den weg staan, zwaait iets als een witte vlag en roept wel twintigmaal, zoo luid mogelijk, de schildwacht aan. Twee wielrijdende karabimiers komen uit op verkenning, men parasant, het fort wordt in kennis gesteld, en de kolon wordt openarms ontvangen op bevriend gebied.

Talrijk zijn de groepen Leuvenaars, die aldus op het omliggend platteland zijn rondgeleid. Het zou vervelen, moesten we al die tochten omstandig beschrijven; de voorvallen zijn telkens dezelfde: wezenlijk zijn het uitputtende marschen, vooruit en achteruit; terechtstellingen, werkelijke vooruit en achteruit; stompen en scheldwoorden. Voor zijn genoeg doet men de gevangenen draven, dan marcheeren, dan weer draven; hier moeten ze stilstaan, daar plat op den grond gaan liggen. Soms laat men ze los en wanen ze zich vrij. Zelfbedrog! Ze vallen in de klauwen van een andere compagnie, die in de buurt doende is, en de wreede piagerijen herbeginnen. We kennen de wreede piagerijen herbeginnen. We kennen brave lieden die aldus, van hand tot hand overgeleverd, dagen lang hebben gereisd zonder ander voedsel dan een beetje soldatensoep, een korst brood, wortels en aardappelen, in 't voorbijgaan uit een akker gehaald. Natuurlijk overnacht men meestal onder den blooten hemel.

De lichamelijke kwellingen zijn niets naast de zedelijke: beseit men wel uit de verte, als buitenstaander, wat het is vier, vijf dagen te leven met een degen op het hart, een bajonet in den rug, een revolver op de slaap, ten prooi aan allerlei mishandelingen, om een woord, een gebaar, een niemendal bedreigd en in 't vizier genomen, steeds den dood nabij en nooit stervend? Men moet al die angsten hebben doorleefd om ze te bevroeden. En ergst van al, de onzekerheid: naar 't zeggen der betrokkenen evenaart niets deze kwelling. Zal men zijn leven behouden of gedood worden? Die vraag laat uw geest niet met rust en vervolgt u als een nachtmerrie. Men wou liever weten, maar dan met volstrekte zekerheid, dat men gaat sterven; dan kon men zich ten minste moedig daar op voorbereiden.

En nochtans waren zij, die alleen maar in den omtrek van Leuven moesten wandelen, de bevoorrechten; anderen zullen verder moeten en het bitter ballingsbrood proeven. De ontvoeringen in 't groot zijn begonnen den 27ⁿ Augustus, maar van den 26ⁿ af trokken er al veel Leuvenaars naar Duitschland. Dit was met name het geval met de leden der burgerwacht. Die werden opgeroepen in politiek « om de branden te blusschen »: zoo luidde de voorgewende reden. Van blusschen was natuurlijk geen sprake. Naarmate de manschappen ter vergaderplaats kwamen, namen ze in hechtenis, en als er om 2 uur 's namiddags 90 bijeen waren, deelde men hun mee, dat ze naar Duitschland moesten. En inderdaad, zonder hun den tijd te gunnen hun gezinnen te verwittigen, zonder hun toe te laten wat linnen en leeftocht mee te nemen, deed men ze stationswaarts stappen. In 't plantsoen voor 't station zagen ze eenige schijnterechtstellingen uitvoeren en werden er zelf ook 't slachtoffer van. Ze woonden ook 4 echte terechtstellingen bij, o.a. die van een zekeren Smets, die behoorde tot een der

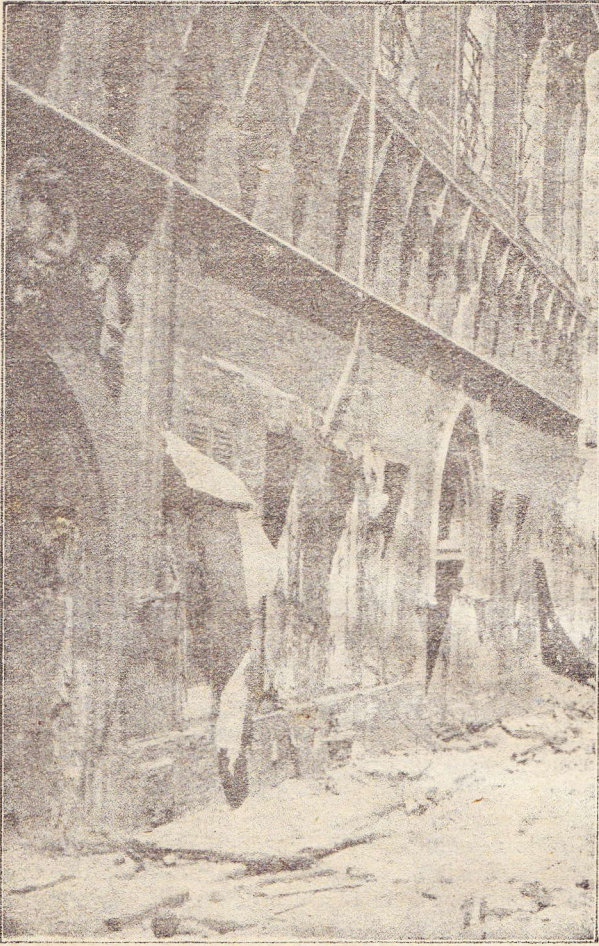

talrijke groepen burgerlijke gevangenen, welke op 't Stationsplein werden opgesteld. Een soldaat trekt hem uit zijn groep, stroopt om zijn hals een rooden zakdoek, waarvan hij de twee tippen stevig om de hand gewrongen houdt. Hij werpt zijn slachtoffer om en sleept het achter zich over de steenen, zooals een houthakker een bos hout zou voortslepen. Smets is letterlijk gewurgd. Men ziet hem zich inspannen om te spreken en zich los te maken. Andere soldaten volgen hem en kalmeeren hem met trappen van hun met ijzer beslagen laarzen en met geweerkolfslagen. Ze gaan 't station binnen en, 5-6 minuten later, komen ze er weer uit: het slachtoffer moet naar de bouwwerf, op gindschen hoek, om er den kogel te krijgen; drie andere gevangenen deelen zijn lot. De trein, die de burgerwacht naar Duitschland voerde, vertrok eerst te 19 uur. Zoolang de trein rijdt, zijn de soldaten menschelijk: ze praten met de wachten, reiken belegde broodjes uit, zijn aardiger dan het jegens den vijand moet.

Maar op de stopplaatsen, in Duitschland en zelfs nog in België, wanneer men groepen militairen tegenkomt, verandert hun houding op slag. Ze zetten een barsch gezicht, gaan voor de waggondeur staan en roepen: « Die Mörder von Löwen! kein Pardon! » Een soldaat schreef deze woorden zelfs buiten op den waggon. Allen zijn trotsch op hun werk en hebben schik in de belangstelling voor hun buit. Wanneer de trein weer vertrekt, worden de betrekkingen tusschen burgerwachten en soldaten weer goed. Doch niet zoohaast is er een Duitsch publiek in 't verschiet, of de bordjes worden verhangen en de vertooning herbegint. Dat ging zoo twintigmaal op de reis van Leuven naar Münsterlager.

Wat verrijnde dubbelhartigheid!

Men zou zich leelijk vergissen, indien men meende, dat de Duitschers hun ongehoord bedrijf hebben beperkt tot de stad Leuven en haar voorgeborechten. Feitelijk bewerken ze verscheidene kantons tegelijk, 't kanton Leuven, 't kanton Haacht en een deel van 't kanton Vilvoorde. Naarmate het Belgisch leger, dat hen te Bueken heeft overvallen, voor de overmacht op Mechelen en Waalhem terugtrekt, volgen zij mee tot dicht bij 't bereik van de Antwerpsche kanonnen. Op hun doortocht plunderen, branden en verwoesten ze, vermoorden de inwoners of nemen ze gevan-

Leuven: Het puin der Hallen.

gen. In de dorpen doen ze zelfs wreeder dan in de stad. We herinneren aan wat is voorgevallen te Thildonck, anderhalve mijl van Leuven gelegen.

* * *

Na het geweervuur van 25 Augustus, na de klopjacht van 26 Augustus, komt nu het zoogenaamd bombardement. Op Donderdag 27 Augustus, tusschen 9 en 10 uur 's morgens, zeggen de Duitschers tegen 's middags het bombardement van de stad aan. Al de bewoners moeten vertrekken. Let wel, dat men ze niet vrij laat thuis te blijven en het geschut te trotseeren. Ze móeten vertrekken: zoo luidt de order, en de soldaten zorgen dat die wordt nageleefd. Men moet alles in den steek laten, zelfs de dooden. Het lijk van den heer Keulemans, voorzitter van de handelsrechtbank, op Zondag 28 Oogst overleden, staat een week lang in de rouwkamer te verworden. Het lijk van deurwaarder Heerenaar, daags tevoren gedood, staat gekist op twee stoelen: het gezin neemt de wijk naar Wilsele. De heer Calonne, postbeambte, verliest zijn vrouw: hij wikelt ze haastig in een deken, begraaft ze in zijn tuin en vlucht naar den buiten. De familie De-

vijver vraagt op de Kommandantur oorlof om bij een geliefd lijk te blijven: men stuurt een onderofficier en soldaten om ze uit te drijven; het lijk wordt in de Dijle gegooid en spoelt aan op een aanlegplaats, achter de fabriek van Everaert.

Niets zoo jammerlijk als de uittocht van die bevolking van 42.000 zielen. Het is aangrijpend, 't is om steenen harten te breken. Men moet het hebben gezien, om het zich voor te stellen. De armen pakken inderhaast hun schamel boeltje bijeen, een mondvol leeftocht, hun dierbaarste panden: moeder de vrouw draagt in de eene hand het voorraadnet en in de andere... de vogelkooi; vader loopt er achter, met over den schouder een zwaar pak aan 't eind van een stok; dan de kinderen, met een pakje dat bengelt aan een staak, dien zij elk aan een uiteind vasthouden; ten slotte de hond, de weelde aan den berooiden haard, die achteraan dribbelt en den heelen stoet bewaakt.

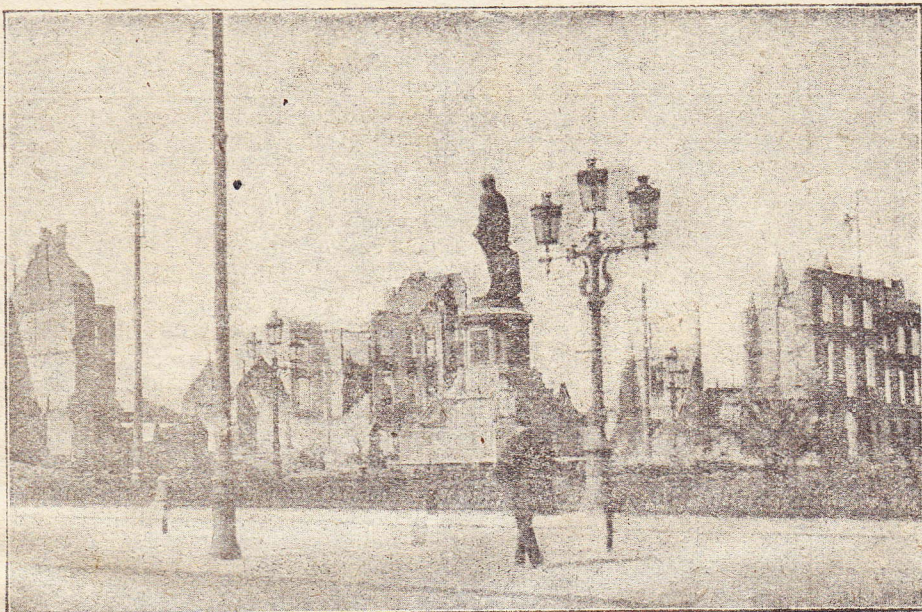
De rijke gezinnen — onderscheidt men ze nog wel van de andere? — zien er misschien nog zieliger uit: mevrouw heeft wel haar hoed opgezet, maar hij staat scheef, ze heeft de beste spullen aangetrokken, maar ze zitten slordig; meneer heeft de slipjas aan, maar hij heeft zijn boordje vergeten en de sloffen aangehouden; geen wiskleeren, geen verschoongood; ze nemen alleen een valiesje mee met hun kostbaarst bezit.

Jonge moeders vluchten met den zuigeling op den arm en de halfgekleede kleuters op hun hie-len; zieken en ouden houden een gediens-tigen arm vast of sukkelen voort op krukken; en dan zijn er de nonnen, sedert een halve eeuw achter slot en de straat ontwend, de oude mannetjes en vrouwtjes uit de godshuizen, de weeskinderen, de eindelooze stoet der misdeelde kinderen onder het geleide der Broeders van Liefde.

Want, willens of onwillens, alle liefdegestichten moeten ontruimd. Het Sint-Pieters-hospitaal stuurt op bevel al zijn zieken op straat: alleen de onvervoerbaren worden in de kelders geborgen; zij, die kunnen loopen, gaan te zamen, met den opperchirurg aan hun spits; en wie 't vervoer kan trotseeren, wordt op een hondenkar gelegd. of op een stootkar, of op een kruiwagen, of op een thoopgeknutselde berrie. Waar trekken die stakkers heen? Ze weten het niet. Ze loopen recht aan recht toe. Als men ze nog maar in vrede liet vertrekken. Maar de wegen krielen van soldaten, ze moeten wachtposten langs, sommige doorgangen zijn versperd, en overal worden er gevangen genomen.

De stad is verlaten! Het doel is bereikt! Een bombardement lag immers niet in het plan: men heeft zich vergenoegd met een paar huizen op korten afstand te beschieten, en men beweert dat de geschutbedienende manschappen dronken waren en « waggelden op hun beenen ».

De stad is verlaten: nu kunnen de troepen ongemeoid rooven en brandstichten. Ze doen het naar hartelust. Wijn, tabak, sigaren, eetwaren, schoeisel, beddelakens, dekens, lijfgoed, alles is welkom. 't Wordt een liederlijke zwelgpartij: ze doorzoeken de burgershuizen, trappen de kelderdeuren in, drinken buik-sta-bij en gaan dan te

Leuven: Het Statieplein na de verwoesting.

keer als zatte veroveraars: breken de meubels, verbrijzelen 't kristal, vermorzelen 't vaatwerk, maken onbruikbaar wat men niet meedraagt. We hebben een piano gezien, waarvan al de snaren waren doorgesneden. Er zijn zooveel wagens in gebruik om 't gestolen goed te vervoeren, dat een officier zijn beklag doet, omdat er geen meer overschieten voor den legerdienst. De vernielingswoede houdt zoo aan tot 1 September. Na dien tijd komen er slechts nog alleenstaande, ofschoon nog te talrijke, daden van roof en brandstichting voor: soms vergoelijkt die kommandant von Manteuffel, met het klassieke voorwendsel, dat men geschoten heeft; vaak wentelt hij de verantwoordelijkheid af en schuift ze op de opwinding en de dronkenschap.

Ondanks het streng verbod, bleef er nochtans een aantal personen ter stede, verborgen al naar 't ging of gevluht in de ambulancias. Tersluik slaan ze de gebeurtenissen gade, ze raken vertrouwd met het gevaar, verstouten zich allengs om buiten te komen: op 1 September treden eenige burgers, die 't St-Thomas-hospitaal bedienen, in beraad, begeven zich naar de « Kommandantur » en verkrijgen de belofte dat het gewone leven zal worden hersteld.

Hoe is het personeel van 't Sint-Thomas-hospitaal op zijn post gebleven? Het loont de moeite dat te vertellen. Een lid van dit personeel — Dr Noyons, Hollandsch geneesheer, professor in de physiologie aan de Hoogeschool, die zoo goed als zijn Belgische vakbroeders aan de ambulancie onvergetelijke diensten heeft bewezen — had daags tevoren, 26 Oogst, een onderhoud gehad met majoor von Manteuffel. Daar zijn hujs brandde, had hij als buitenlander, bij den majoor krachtig geprotesteerd en tevens een vrijeleide gevraagd voor zijn vrouw. De majoor had ten slotte gezegd:

« Wel, laat mevrouw te Leuven blijven. Op

mijn woord van eer, er zal Leuven geen leed meer geschieden. »

's Anderendaags, 27 Augustus, om 9 uur des morgens, kwam men in de buurt van de Sint-Thomas-ambulancie het bericht afkondigen, waarbij ieder het bevel kreeg de stad, die des middags zou gebombardeerd worden, te verlaten. In hun heelmeesterskiel begaven zich Dr Paul Debajssieux en Dr Noyons naar majoor von Manteuffel.

Ze herinnerden hem zijn beloften van daags tevoren, brachten hem onder de oogen hoe onrechtvaardig het was een open stad en hospitalen te beschieten. Ze hielden hem voor, dat het onmogelijk was met de 160 gewonden uit de ambulancie te vertrekken, en verzochten hem de gebouwen die onder hoede van het Roode Kruis stonden te sparen. De majoor begon te aarzelen en leidde ze tot den officier, die met de beschieting was belast. Deze, Schweder met name, betoogde dat hij zijn geschut voor 't stadhuis zou opstellen, dat hij de Brusselsche- en de Mechelschestraat zou slechten, en daarna, van aan het station, de rest van de stad.

« We moeten de baan vrij maken naar Herent », was zijn besluit.

De dokters deden opmerken, dat het daarvoor geenszins noodzakelijk was de stad te bombarderen. Daarop liet de officier zich op de kaart den weg naar Herent aanduiden. Terloops wezen de dokters hem de straten waar zich de voornaamste Roode-Kruis-inrichtingen bevonden; op een plattegrond merkte men met rood krijt al de instellingen die onder de hoede zouden blijven van de Geneefsche Konventie; ten slotte werd afgesproken dat, zoo de ambulancie niet beliefdde op te breken, ze dit deed op eigen risico.

Ondertusschen was aan de inwonenden van de Sint-Thomas-ambulancie het bevel gebodschapt rich naar 't station te begeven. De bestuurders.

Mgr. Deploige en Kan. Thiéry, verklaarden daarop dat ze in geen geval zouden gaan en de gewonden niet zouden overlaten aan hun lot. Verpleegsters, beheerders, dokters, dragers, ze bleven allemaal zonder aarzelen op hun post. Vluchtelingen, die de gastvrijheid van 't Sint-Thomas-hospitaal genoten, lieten zich door de bestuurders overreden en bleven ook. 't Is uit het personeel van 't Sint-Thomas-hospitaal, dat de mannen werden geworven die op 1 September overgingen tot den beslissenden stap en tot Maart 1915 het beheer der stad Leuven op zich zouden nemen.

Gevangenen hebben de bierwagens van Artois en La Vignette zien aankomen, volgeladen met boter, likeuren, wijn, champagne, tabak, sigaren, blikjes, konfituren, koloniale waren..., ze hebben zelfs een karretje nieuwe schoenen zien aankomen, die de soldaten onder elkaar hebben verdeeld.

Te Heverlee — gemeente buiten de Naamsche poort, voor drievierden 't eigendom van 'n Pruis, den hertog van Arenberg, en waarschijnlijk daarom haast in haar geheel gespaard — brengen twee Duitsche wagens en de handkar van bakker Aerts, met soldaten bespannen, een hoop buit naar 't station en laden dien op waggons: kisten sigaren, muziekinstrumenten, ellegoederen en hoofdbekleding. Dit gebeurt tusschen 27 en 29 Oogst, bij klaren dag, herhaaldelijk. De getuige voegt er bij:

« De geleiders zijn dronken of aangeschoten. Bij een der ritten heeft een officier een mandoline onder den arm. Het vervoer gaat ook des nachts door. »

Al de gegoede huizen van Leuven, al de welgevulde winkels zijn leeggehaald. 's Vrijdags staan er op 't Stationsplein vijf of zes groote verhuishuizen vol netjes ingepakte meubelen. Denselven dag is er op de spoorweerkaden een stapeling te zien van de meest verschillende voorwerpen: tafels, stoelen, zetels, kanapees, spiegelkasten, pendulens, bonten, schouwgarmenten, bronzen, beddegoed en dekens. Waar is dat alles heengegaan?

Toen we, begin September, naar onze haardsteden terugkeerden hebben we allen bevonden, dat er niet enkel wijn en wollen dekens, maar ook meubels en voorwerpen van waarde waren verdwenen, en dat men moedwillig had beschadigd wat men niet had kunnen meenemen. Deze feiten zijn feiten, en geen ontkenning kan ze wegcijferen. En dan is er een getuige, dien de Duitschers onmoedelijk kunnen afwijzen: von Mantuffel de plaatselijke kommandant. Die man heeft op 1 September beloofd de orde te herstellen, maar hij is zijn soldaten niet meer meester: de plundergewoonte heeft wortel geschooten en hij kan ze niet meer uitroeien; de versche troepen die de verwoeste stad betreden, achten alles geoorloofd en rooven maar raak. Om aan de strooperij 'n einde te maken, laat hij op 9 September een waarschuwing aanplakken, die een openbare bekentenis is: het plunderen, dat eerst werd bevolen en later geduld, wordt nu eindelijk verboden.

Wat gewordt er tijdens het geplunder van de

ongelukkige bevolking die uit Leuven is verdreven? Alleen de bewoners die de Naamsche poort en de Perkpoort zijn uitgetrokken, zijn ongemeid gebleven. Al de anderen hebben last gehad. De kolon, die den weg naar Tienen is ingeslagen, ziet zich den toegang tot deze stad versperd. Anderzijds verbiedt men haar naar de omliggende dorpen te gaan, en men laat haar evenmin toe op den steenweg te blijven staan, omdat die vrij moet blijven voor de troepen. Wat gedaan? Al die menschen staan daar radeloos, de eenen stilzwijgen aan den kant van den weg, de anderen weenend, drukdoend of smeekend; de officieren loopen te parlasanten. Eindelijk komt er een halve schikking tot stand: de vluchtelingen mogen Tienen binnen, doch voor één nacht maar, daarna zal men verder zien. De afstand van Leuven tot Tienen is 18 kilometer; de meest bevoorrechten hadden 8 uur noodig om dien weg af te leggen, zoo talrijk waren de opgeworpen hindernissen. 't Was soms weerzinwekkend.

In zijn « Belgique martyre » vertelt Pierre Nothomb o.a.:

« Elf priesters en kloosterlingen, waaronder pater De Clerck, rektor van Scheut, kanunniken Noël en Lemaire, hoogleeraars, EE. HH. Neyens en Tjelemans, onderscheidenlijk pastoor en oud-pastoor van Sint-Jozef, worden aangehouden en opgesloten in een wrakke boerenschuur. Iedere maal dat de soldaten een nieuwen gevangene de schuur in duwen, kondigen ze hem aan: « Nóg een varken voor den stal ». Ze schimpen en dreigen met woord en gebaar. Ze snuffelen hun kostgangers af, en als volleerde bandieten ontrooven ze den pastoor van Sint-Jozef 6.000 frank en den oud-pastoor 5.000 frank. Deze roof is met zekerheid vastgesteld en erkend. Want in de eerste maanden van 1915 hebben de Duitschers, om de door « La Belgique martyre » aangeklaagde feiten te toetsen, een onderzoek ingesteld. De priesters en kloosterlingen hebben zich naar Loevenjoel moeten begeven, en in de schuur waarin ze hadden vastgezeten, het gebeurde nagebootst. Ze slaagden erin den rechter van den diefstal te overtuigen. In Augustus 1915 heeft von Bissing aan de beide geestelijken de ontstolen som teruggegeven.

Te Blauwput, tien minuten van 't station van Leuven, heeft men drie leerbroeders, drie Broeders van Barmhartigheid, tegen den muur van hun school geplaatst, haast vlak over een groep vrouwen en kinderen, die, met ongestoken armen, aan den overkant toezagen; de soldaten hebben hun schapulier afgerukt en hen schaamteloos be'eedigd. Een voorbijgaand officier maakte aan dit beestenvermaak met een « Das nicht! » een einde.

Den 27ⁿ Oogst is waarlijk de dag geweest van het martelaarschap der priesters en kloosterlingen.

Laten wij hier de getuigenis aanhalen van pater Schill, der Societeit Jesu. Hij was slachtoffer van de onwaardige behandeling en ooggetuige van een terechtstelling.

Deze getuige verklaarde aan de officieele Kommissie van Onderzoek het volgende:

De kleine Belg, trouw tot den dood.

« Op 27 Augustus, om 8 uur, terwijl ik bezig was mijne kamer in orde te brengen, klonk een stem door den gang :

« Allen naar buiten! Binnen een uur moet de stad ontruimd zijn! »

Een half uur later sloegen wij den weg naar Brussel in. 't Was een hartverscheurend schouwspel; massa's menschen gingen en stroomden de stad uit, deze met pakken bij zich, genen zonder iets anders dan de kleederen die zij aan 't lijf hadden, anderen wederom, zieken en kleine kinderen meedragend; ik zelf droeg een klein knaapje met bloote voetjes.

Van tijd tot tijd kwamen wij Duitsche wachtposten tegen, en als wij hen naderden met opgeheven handen en zakdoeken zwaaiend, dan bejegenden zij ons met de beleedigende woorden :

« Schweinepriester! Halunken! » (Zwijnen van priesters! Schurken!) « Gij stookt de menschen op om op ons te schieten! Das sind die Richtigen! »

Andere soldaten verontschuldigen zich :

« Die Unschuldigen müssen mit den Schuldigen leiden! » (De onschuldigen moeten lijden met de schuldigen!)

Na een vermoeiende tocht van twee uren, en na gezond en wel vele voorposten te zijn voorbijgetrokken, bereikten wij eindelijk Tervueren. Wij verheugden ons echter wat al te spoedig; eensklaps vielen wij in handen van een aantal soldaten, die ons den weg versperden. Zij namen ons gevangen en gaven ons bevel onze zakken te ledigen en den inhoud op den grond te leggen, in het slijk. Wij werden allen op een rij geplaatst, terwijl de soldaten voor ons stonden en ons de gebruikelijke scheldwoorden toeriepen: « Schweine », enz.

De officier had hun bevolen, zich op een afstand te houden, maar nauwelijks had hij hun den rug toegekeerd, of zij wierpen zich op ons. De officier keerde zich tegen hen, revolver in de hand. Vervolgens werden wij aan den lijve onderzocht. Ik maakte het bovenste gedeelte van

mijn toog los, in de meening dat dit voldoende zou zijn, maar de soldaat rukte ze met geweld open, van boven naar beneden, zoodat op één na al de knopen er af vlogen. Terwijl hij mij betastte, trachtte hij een patroon in een mijner zakken te schuiven, maar gelukkig zag pater X... de poging en waarschuwde den officier. Ik weet niet of de soldaat gestraft werd.

Toen het onderzoek was afgelopen, werden wij allen geleid naar een veld langs den weg, en men liet ons neerzitten in het natte gras, terwijl de soldaten de wacht betrokken. Wij bleven daar ongeveer één uur, terwijl geestelijken, priesters en kloosterzusters bij ons gevoegd werden, naar gelang zij van Leuven aankwamen. Daarop plaatste men ons in twee rijen, langs een heg, die door het land liep; men had gezegd dat men ons ging doodschieten, en daarom hingen wij onzen rozenkrans om den hals, namen ons kruis in de hand en ontvingen de absolutie van een priester.

Twee kerels van ongunstig uiterlijk hadden zich bij ons gevoegd, ik weet niet hoe. Toen echter een onzer den officier vroeg, wat er ging gebeuren, stelde hij ons gerust en zeide, dat wij niets te vreezen hadden. Wij werden toen verdeeld in groepen van twintig; mijn groep werd achter de heg geplaatst, in het ander gedeelte van het veld, onder bewaking van een fatsoenlijken en goeden soldaat, die eenigen onder ons toestond zich voor een oogenblik te verwijderen. Maar nauwelijks had de officier dit gezien, of hij kwam haastig aangesnel, revolver in de hand, en ging te keer tegen den soldaat in heftige bewoordingen:

« Wat heb ik u gezegd? Als één enkele zich beweegt, zal hij worden doodgeschoten. Is dat de wijze waarop gij mijn bevelen gehoorzaamt? »

De soldaat was verontwaardigd, en zonder één woord te spreken staaarde hij den officier vlak in de oogen. Ik stond dichtbij en woonde het geheele tooneel bij.

Na eenigen tijd, ik vergeet hoe lang, zagen wij pater Dupierreux naar ons toekomen, tusschen twee soldaten, terwijl een derde volgde met een papier in de hand. Deze laatste vroeg, aan wien dit schrift behoorde: pater Dupierreux zeide dat het van hem was; daar de soldaat een tolk vroeg, werd ik aangewezen.

Maar wat zie ik? De pater had een groot kruis gemaakt met krijt, op den rug; hij hield zijn kruisbeeld in de hand en bleef er met de oogen gestadig op gevestigd.

De soldaat bood mij het papier aan en de officier zeide :

« Let op! Gij zult het papier eerst lezen in het Fransch en dan vertalen in het Duitsch. Als gij een woord weglaat of toevoegt, zult gij worden doodgeschoten met hem. »

Mijn harte klopte geweldig; de arme pater was reeds veroordeeld! Wat te doen? Indien ik weigerde het papier te lezen, zouden er twee slachtoffers zijn; indien ik het las, zou de pater op staanden voet worden doodgeschoten! De inhoud der aantekeningen was als volgt: « De Duitschers zijn België binnen gevallen te vuur en te

zwaard; deze horde van barbaren heeft het geheele land verwoest. Toen Omar de boekerijen van Alexandrië had verwoest, geloofde niemand dat zulk een daad van vandalisme ooit zou kunnen herhaald worden. Zij werd herhaald te Leuven; de boekerij is vernield. Dat is de «germanische Kultur» waarop zij zich zoo trots beroemden!»

Terwijl ik deze woorden las, onderbrak de officier mij:

«Genug, ab!» (Genoeg.)

En toen eenigen trachtten hem te bedaren, riep hij uit:

«Kein Wort mehr!» (Geen woord meer.)

Toen vroeg de pater, die kalm en met volkomen koelbloedigheid naar de lezing geluisterd had, de absolutie te mogen ontvangen. Dit werd den officier duidelijk gemaakt, die zijn toestemming gaf. Na zijn biecht stond de pater op.

De officier gaf het bevel:

«Vorwärts vor die Front!»

Zonder een oogenblik te aarzelen stapte de pater voort, de oogen gevestigd op het kruisbeeld. Ongeveer 15 meter van ons af, bleef de pater staan, op bevel van den officier. Toen werden vier soldaten geroepen, die zich plaatsen tusschen het slachtoffer en ons. Het bevel klonk:

«Legt an! Feuer!»

Wij hoorden slechts één knal; de pater viel op den rug; een laatste huivering voer door zijn armen. Toen beval men de toeschouwers zich om te keeren: onder hen bevond zich de tweelingbroeder van het slachtoffer. De officier bukte zich over het lijk en loste zijn revolver in het oor; de kogel kwam uit door het oog

De officier liet mij vervolgens de volgende bekendmaking vertalen:

«Gij gaat nu met ons mede in onze wagens. Als wij een dorp bereiken, zal men twee of drie uwer uitkiezen, om den burgemeester te gaan waarschuwen, dat hij verantwoordelijk is voor

het gedrag zijner lieden. Indien een gewerschot wordt afgevuurd uit een huis, zal het geheele dorp worden in brand gestoken; gij zult worden doodgeschoten en de inwoners met u.»

Daarop bestegen wij de wagens en trachtten wij een plaats te vinden om ons neer te zetten tusschen de planken, zakken graan, enz. Wij hadden onder ons Mgr. Ladeuze, rektor van de Universiteit van Leuven, en Mgr. de Becker, voorzitter van 't Amerikaansch Seminarie. Toen wij Brussel doortrokken, verzamelde een angstige menigte zich op de lanen, zich afvragend wat dit alles betekende. Eerst om 8 uur in den avond werden wij vrijgelaten, dank aan de tusschenkomst van den Pater Provinciaal.»

Een tweede groep geestelijken, waaronder kannunnik Noblesse, bestuurder van het St-Norbertuskollege van Leuven, twee zusters van den Goeden Herder, en twee weesmeisjes, moesten naast een munitie-konvooi loopen, de mannen tot Brussel toe.

Andere groepen, waartoe de rektor der Hoogeschool, leeraars, Mgr. Cauwenbergh, onder-rektor der Hoogeschool, enz., behoorden, werden eveneens door ruwe soldaten rondgevoerd, naar Tervueren, Halle, Brussel, en herhaaldelijk met den dood bedreigd.

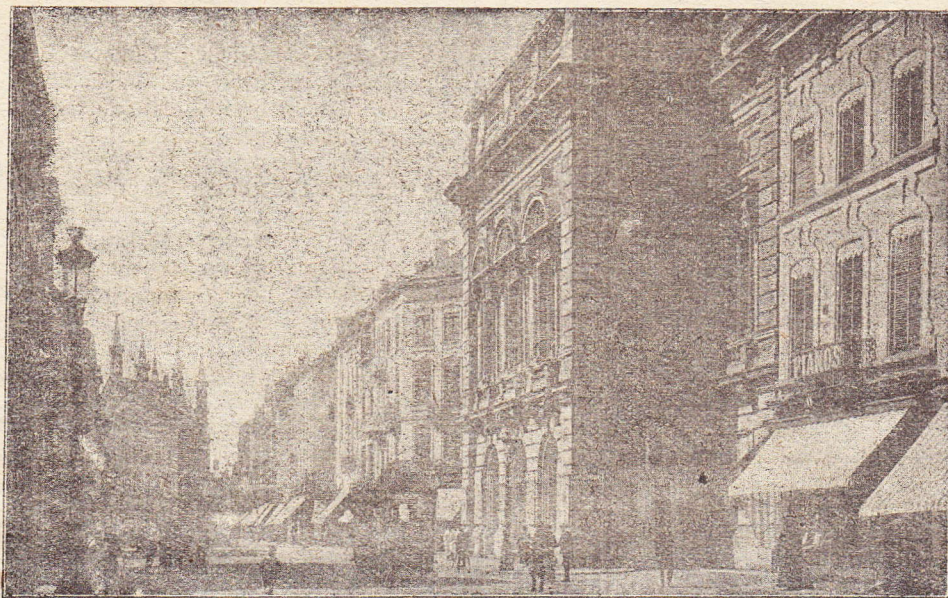
Er kwam geen eind aan, wilden we al den smaad beschrijven waarmede men de priesters en kloosterlingen in die tragische week heeft bejegend. En in al die avonturen weet men niet wat het wint: de galgenbergsche paljasserij of de verrijfde wreedheid.

Nog één feit om de reeks te sluiten. Wij kiezen het uit duizend:

Op 27 Oogst, in den voormiddag, marcheert Eerw. Heer Pieter Destrieker, onder-rektor van 't Amerikaansch Kollege van Leuven, voorzien van een vrijgeleide, onderteekend door den plaatselijken kommandant, op den steenweg naar Aarschot. Om 13 1/2 uur ontmoet hij in de buurt van Rotselaar een troep soldaten, die al een groot aantal burgers heeft aangehouden. Hij haalt zijn papieren te voorschijn, maar de soldaten willen ze niet inzien, hij moet bij de gevangenen. Men scheidt de mannen van de vrouwen: dezen worden verderop gejaagd en de mannen opgesteld in een weiland. Na een uur wachters besluit men de mannen terug naar Leuven te brengen. Onderweg worden de gevangenen overvloedig uitgescholden, en hun aantal wordt vermeerderd met al de burgers die men gaandeweg tegenkomt. Op de Groote Markt zijn ze met 250. Men schildert een uur lang voor 't stadhuis. Vandaar gaat het naar 't station; daar, op de spoorlijnen, alweer twee uren wachters. Omstreeks 8 uur 's avonds duwt men den heelen hoop in beestenwaggonen. Eenige oogenblikken later: «Er uit! Armen omhoog!» en op bevel van een officier worden de stakkers zoo stevig met koperdraad aan elkaar gebonden, dat ze zich niet roeren kunnen. Er wordt hun bevolen den heelen nacht recht op te blijven:

«Zoo er één is, die tracht los te komen of zich neer te zetten, ge krijgt allen den kogel.»

Ze bleven dus heel den nacht in hun kwellende houding. Tegen den morgen (Vrijdag 28 Augustus)

Leuven: De Statiestraat (rechts de schouwburg) voorheen.

tus) zien ze de soldaten den « armen priester » voor Van de Weyer's standbeeld sleuen: men schiet hem neer op armslengte. Daarna worden ze zelf op een rij geplaatst, als om op hun beurt den kogel te krijgen. De soldaten breugen alvast handkarren, « om de lijken weg te voeren », zeggen ze. De gevangenen zijn overtuigd, dat hun laatste uur geslagen is en de priester spreekt over zijn lotgenooten de woorden der gezamenlijke vrijspreking: « ego vos absolvo a peccatis vestris. In nomine... »

Om 5 uur weerklinkt een schot, gevolgd door een onderhouden vuur. De adjudant roept:

« Wij zijn aiweer door vrijschutters omringd! »

Men brengt drie gekwetste Deutsche soldaten, en de priester hoort duidelijk een onder-officier zeggen:

« Die dummen Kerle haben wieder auf einander geschossen! »

Om 7 uur wordt Eerw. Heer Destrijcker losgemaakt en naar de wachtzaal geleid, waar hij den dag doorbrengt ten prooi aan de schimpwoorden en dreigementen der soldaten, die ieder oogenblik langs trekken; alleen een adjudant ontfermt zich medelijdend over hem. Maar 's avonds, terwijl hij hem wat eten verschaft, zegt hij hem:

« Dit is de laatste maal dat ge te eten krijgt. »

De geestelijke brengt ook nog den nacht van Vrijdag op Zaterdag in de wachtkamer door. Op Zaterdag 29 Oogst, in de vroege, wordt hij voor goed in vrijheid gesteld.

Volgens het zoeven vertelde, is er dus op Vrijdag 28 Oogst, in den vroegen ochtend, « een arme priester » voor Van de Weyer's standbeeld doodgeschoten. Die arme priester was Eerw. H. Hippoliet Van Bladel, pastoor van Herent. Zijn lijk is teruggevonden bij de ontgravingen in Januari 1915. Die 71-jarige grijsaard werd aangehouden den 26ⁿ Oogst 1914, onder omstandigheden die hem den eerbied en de bescherming van

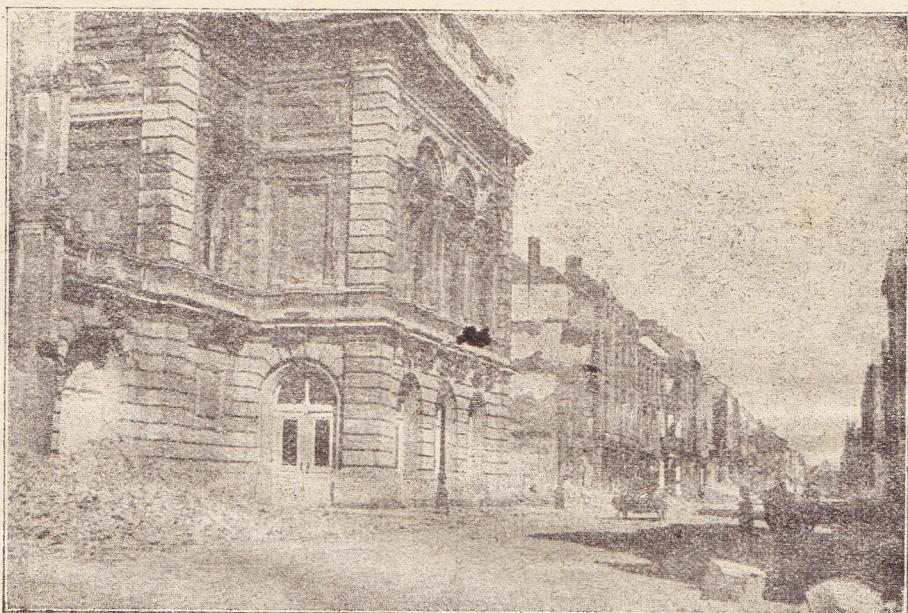
ieder menschelijk wezen zouden hebben verzekerd.

Ziende hoe zijn dorp werd in brand gestoken en het bloed van zijn parochianen vergoten, was de goede man genade komen afsmeeken voor zijn kudde.

« Als ze iets hebben misdaan », zei hij, smekend voor de voeten der officieren kruipend, « vraag ik voor hen vergiffenis en bezweer u ze te sparen. »

Deze ootmoedige barmhartige gang baatte tot niets... behalve dat hij den Duitschen toorn op zijn eigen persoon trok. Men zond hem naar zijn pastorie terug, en kwam hem kort daarop in hechtenis nemen. Toen begon voor hem een smartelijke pelgrimstocht door de dorpen van de streek. Donderdags vinden we hem met honderden gevangenen opgesloten in de kerk van Rotselaar. Hij preekt hun kalmte en gelatenheid. Hij neemt plaats in den biechtstoel en verricht zijn laatste priesterwerk. Daar, in den biechtstoel, komt een officier de rollen omkeeren en neemt een verhoor af dat waarschijnlijk over zijn lot besliste.

Deze feiten zijn a'om bekend. Ik vind ze nauwkeurig opgeteekend in het relaas van een getuige die mede heeft gevangen gezeten in de kerk van Rotselaar. Zijn kolon werd Donderdags des avonds naar Leuven geleid en Vrijdags 's morgens naar Keulen vervoerd. Omdat pastoor Van Bladel daarmede was meegekomen tot Leuven, heeft men lang gemeend dat hij ook naar Duitschland was verzonden en aldaar gestorven. Dit vermoeden werd echter geschokt door twee feiten: de opsporingen in Duitschland bleven zonder gevolg, en anderzijds kon men te Leuven maar geen naam ontdekken voor den « armen priester », die men den 28ⁿ Oogst, op het Stationsplein, voor het gedenkteken van Van de Weyer, had zien terechtstellen. Het geheim werd pas ontsluiterd bij de ontgravingen in Januari

Leuven: De Statiestraat (na de verwoesting).

1915. Eerw. Heer Van Bladel is goed-en-wel vermoord, na drie dagen te zijn mishandeld. Laten we bekennen, dat men een vrijsschutter met de wapens in de hand, of een priester met de op-ruiende rede op de lippen, niet aldus pleegt te bejegenen: die doodt men ter plaatse en zonder verwijl.

* * *

De Duitschers hebben hun gewelddaden te Leuven willen rechtvaardigen. Hun leugens zijn door de zorgen onzer regeering schitterend weerlegd. Men leze daarover het « Antwoord op het Duitse Witboek van 10 Mei 1915 ».

Verscheidene malen hebben wij het ongelukkige Leuven bezocht. Een tooneel willen we hier aanhalen.

't Was in de ruïne der Bibliotheek.

President Wilson bezocht ons land en begaf zich ook naar Leuven. Eerst werd hij op het stadshuis ontvangen. Dan ging hij met onzen Koning, mevrouw Wilson, onze Koningin en mejuffer Wilson naar de verbrande halle. En daar, tusschen de geblakerde muren, waarboven de hemel zich welfde, begroetten hem de rektor en de hoogleeraars, en reikte men hem het diploma over van dokter in de rechten.

't Was een grootsch oogenblik. 't Was een dier uren, waarin we weer gevoelden de zege van het recht. Wat was er over gebleven van Duitschland's laster en leugens, en wat van zijn geweld?

De plechtigheid greep ook Wilson aan, in wiens rede ontroering trilde.

XXXIV.

TE MECHELEN EN ANTWERPEN

De eerste uitval van ons leger gaf dus aanleiding tot heel wat gebeurtenissen, die wij hier-

voren beschreven hebben.

Onze troepen waren op Mechelen teruggetrokken. Wij hebben reeds gehoord, hoe deze stad op den 25ⁿ Augustus voor de eerste maal beschoten werd.

Den 27ⁿ Augustus had de tweede beschieting plaats, die veel verwoesting aanrichtte. Opnieuw gingen talrijke inwoners heen. 't Was vijf uur 's avonds. Sommige geestelijken gingen in hun parochie rond en maanden de menschen aan te vluchten. De zucht tot zelfbehoud deed velen, die eerst besloten te blijven, in dit voornemen wankelen.

Men zag zieken en gebrekkigen op stootkarren en kruiwagens wegvoeren.

De granaten sloegen hier en daar in. Na de geweldige knallen hoorde men daken en muren ineenstorten, ramen rinkelen.

Aan de brug van Bruinekruis lieten de schildwachten niemand door. Men weende, klaagde, smeekte, maar de soldaten moesten hun bevelen navolgen.

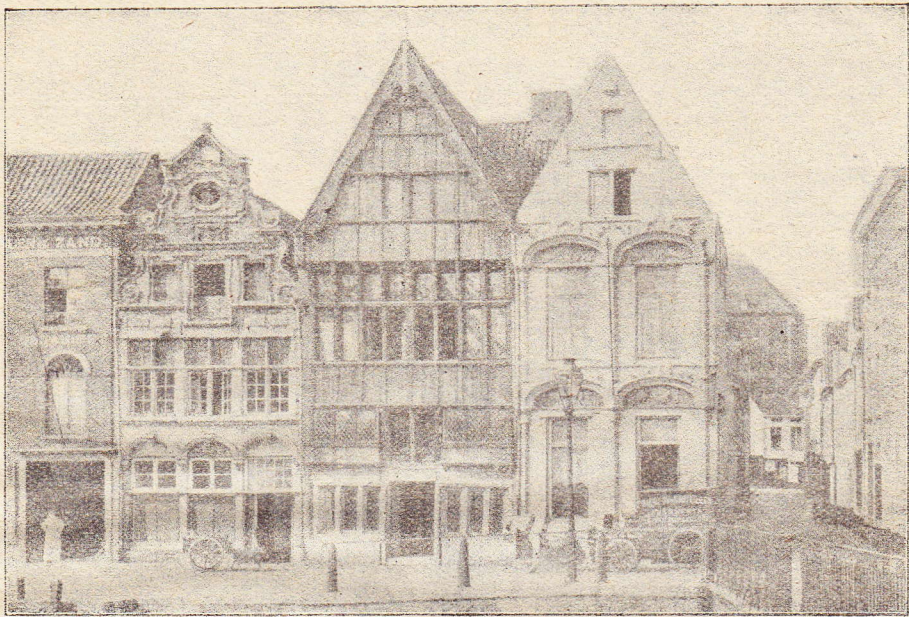
De massa vluchtelingen keerde terug. In de nabijheid der Koepoort vernam men dan, dat de weg weer vrij was. En de lange, deerniswekkende stoet golfde verder, vooral den weg naar Duffel op.

In dit dorp was geen plaatsje onbezet. Niet alleen de huizen, maar ook de schuren en stallen lagen vol vluchtelingen.

In het dagboek, geschreven door den heer Jan Joosen, van Mechelen, worden de eerste oorlogsfeiten dag voor dag aangeteekend. Wij nemen hieruit onderstaande gebeurtenissen over:

« 14 Augustus. — Een alhier uit vrijwilligers gevormd regiment grenadiers ontvangt heden zijn vaandel.

Het jonge regiment is voor de stadshalle opgesteld.

Mechelen: Oude gevels.

Bij de verschijning der vlag, onder de Hallepoort, weerklinkt kort en hef het bevel van den heer kolonel Goidts: «Garde à vous!»

Eene rilling gaat als een elektrische strooming door de samengepakte menigte, en vindt zeker weerkaatsing in die flinke gelederen, daar zoo onbeweeglijk als in de volmaakste orde gerangschikt. Daarna galmd over Mechelen's prachtige Markt: «Présentez... armes!»

Een zucht, een scherp, kort gerinkel, en het bevel is volvoerd.

«Trompettes... Sonnez à l'étendard!»

Een majestueus, doordringend trompetgeschal schettert en klettert tegen de eeuwenoude Hallenmuren op, als wilde het deze hoog overschrijden om heinde en verre te verkondigen, dat op Mechelen's Grootte Markt eene schaar kloeke, levenslustige mannen den eed van getrouwheid aan Land en Koning hebben gezworen, vast besloten, met het oog op het heilig pand, dat de kolonel aan vaandrig Ryckmans, in naam des Konings komt toe te vertrouwen, die gelofte in daden om te zetten. Plechtig oogenblik! Zielsverheffende blijk van trotschen mannenmoed en taaije vaderlandsliefde.

21 Augustus. — Heden middag gaat als een loopend vuurken het nieuws door Mechelen, dat de Duitschers langs het brugsken, aan Roestenberg, de stad zijn ingekomen. In werkelijkheid hebben een dertigtal uhlanen het stout stuk aangedurfd, langs de Dijkkant onder de bruggen van den IJzerenweg door, aan genoemde fabriek, de Mechelsche vesten op te trekken, den Lierschen steenweg op te rijden tot nabij Pansiusdreef, om dan op hunne stappen weer te keeren en den Leuvenschen steenweg te bereiken door de Frederik de Merodestraat, de Biest, de Vee markt, de Keizerstraat, de Zandpoortvest, enz.

Wat geloop, geraas en getater dit alles te weegbracht, is moeilijk te zeggen. Nu liep half

Mechelen om de Duitschers te zien, en, enkele dagen nadien, spoorden diezelfde menschen, zoo mogelijk nog harder en zenuwachtiger, de menigte aan om voor de Duitschers te vluchten.

Bij het terugtrekken der uhlanen was er ras een geblindeerde auto van 't Belgisch leger achter hen, geraakte er mede slaags op den Leuvenschen steenweg, verstrooide het troepje en bracht gevangenen en gewonden mede... We waren daarbij allen zoo fier en gelukkig, alsof 't Duitse leger een geweldigen knak onder onze stadsmuren zou gehad hebben.

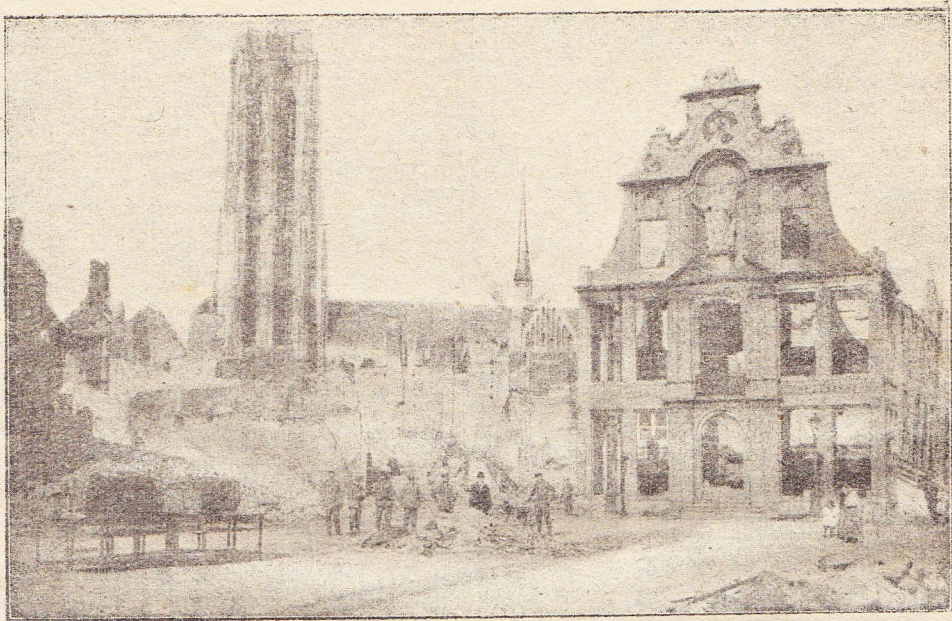
25 Augustus. — 't Zijn beroerde tijden! Vooral de laatste dagen. De gewone bezigheden worden als van lieverlede verzuimd en allerhande aandoeningen en gebeurtenissen zijn zeker niet geschikt om dien toestand op te klaren of er verandering aan te brengen.

Zoo waren we hier ook menigmaal getuige van droeve, nooit te vergeten doortochten van vluchtelingen, komende van rond Leuven, Aarschof en omstreken. Dan weder boeiden ons legerverplaatsingen, terwijl ver kanongebulder steeds alles overheerschte.

Op boven aangeschreven datum ook, werd Mechelen voor de eerste maal beschoten. Rond vier en half uur, 's morgens, schrikte ieder op, plots gewekt door het gieren en fluiten, door het losbranden der op onze stad geworpen granaten.

Links en rechts stortten huizen tot puinhoopen samen, terwijl ook slachtoffers der Moffenkanonnen vallen. Sint-Romboutskerk en -toren hebben het zeer te verduren en schijnen het algemeen mijkpunt van 't vernielend kanon te wezen.

Nauwelijks 's de beschieting verflauwd, wellicht gestaakt slechts of een vijftal auto's snoren de Grootte Markt op, komende uit de richting van Antwerpen, en brengende in ons midden onzen gevierden Koning, met zijn algemeenen staf. Slechts enkele minuten na deze aan-

Mechelen: De ruïne van 't Gildehuis der boogse hutters; van de straat links is niets overgebleven.

komst wandelt koning Albert reeds, als de gewoonste der stervelingen, op de Marktplaats.

Kalmte en gerustheid teekenen zich in al zijn doen en laten af, niettegenstaande de vijandelijke bommen slechts korten tijd ophielden onze stad te bestoken, en de zwaarste, de grootste verantwoordelijkheid op zijne schouders drukt. Vol edele plichtsbetrachting en met eene onwankelbare vastberadenheid heeft Hij zijn lijdensweg met en voor zijn volk begonnen; kalm en waardig zal Hij hem gansch doorloopen, tot bewondering van geheel de beschaafde wereld, tot roem en eer van België!

God beware Hem!...

26 Augustus. — Het kanongebulder, dat we de laatste dagen rondom onze stad gehoord hebben, wordt immer heviger en drukkender. De mare wint veld, dat het Duitsche leger op Antwerpen aanrukt, het onze voor zich opdrijvende.

De dapperheid, de ware leeuwenmoed waarmee onze soldaten een tienmaal sterkeren vijand bestookt hebben en nog immer bekampen, heeft nochtans ook zijne grenzen en kan niet blijven opwegen tegen de overmacht en de fijnste en meest moderne oorlogstuigen en oorlogsvindingen.

Heden heerscht er eene bijzondere drukte in onze stad. De achterwaartsche beweging van ons leger wordt elk oogenblik meer merkbaar. De bevolking ook is onrustig en maakt in allerijl hare toebereidselen tot de vlucht.

Velen hebben reeds vóór enkele dagen de stad verlaten.

Wanneer nu rond den middag plotselings de algemeene staf vertrekt, en de angsttijing de stad als rondvliegt, dat de Duitschers welhaast voor de poorten zullen staan, vangt ook de algemeene vlucht in den namiddag aan.

Wat geharrewar, geloop en gekets zulke onstuimige, algemeene uittrekking eener stad te

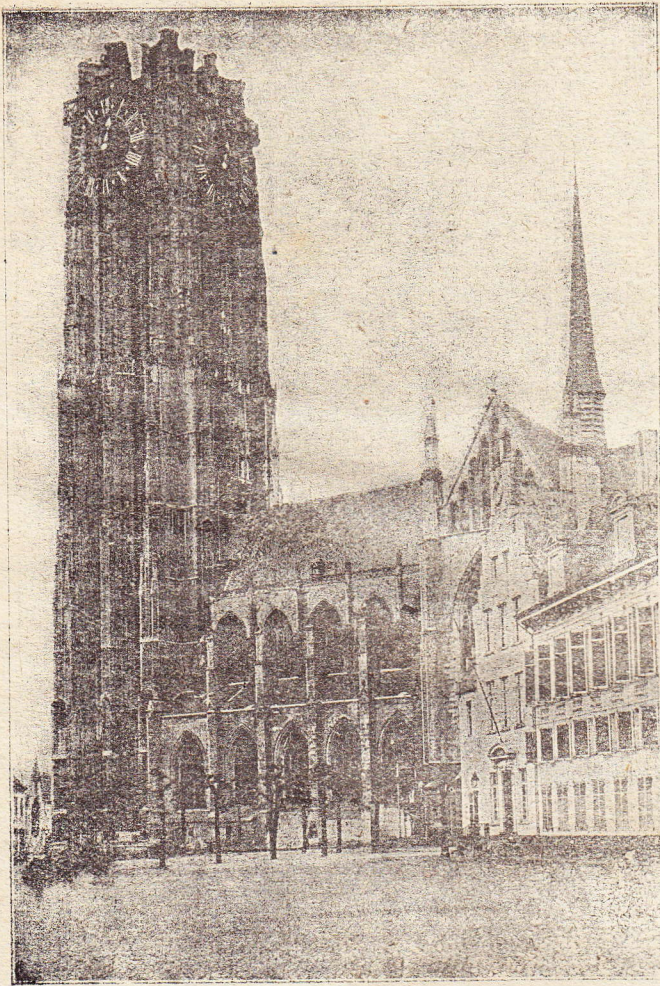
beteekenen heeft, kennen wij nu, vroeger niet. Ook de tooneeltjes beschrijven, welke zich allerwege voordeden en menigmaal op zulke treffende wijze 't droevige met het luimige afwisselden, daaraan zullen we ons niet wagen. Elk heeft zijne gevalletjes, zijne bijzonderheden en zal ze ook best volgens eigen vinding en goeddenken inkleeden, voor 't nageslacht bewaren en voortvertellen.

Stippen we nochtans aan, dat zieken en gewonden, kreupelen en flinken te been, allen evengoed wegkonden en pijnen noch smarten schenen te kennen. Zelfs aan have en goed, onbewaakt achtergelaten, werd niet eens met spijt gedacht. Eene drijfveer bewoog alles en allen: Vooruit!... Altijd maar vooruit!... Ontkomen aan die geduchte Duitschers!

27 Augustus. — De stad wordt nogmaals beschoen. De puinhoopen stapelden zich ditmaal vooral op in de Lange en Korte Schipstraten, de Steenwegstraat, de Wollemarkt, enz. Evenals de eerste maal, is de Metropolitanane kerk het mikpunt van 's vijands vuur.

6 September. — De meeste Mechelaren, na hunne vlucht uit de Dijlestad te Antwerpen verblijvende, genoten er nog niet de volle rust en zekerheid. Nauwelijks in die ruime Scheldestad aangekomen, wordt er hun gezegd, dat zij de plaats te verlaten hadden voor veiliger oorden, 't zij naar Engeland of Vlaanderen.

't Scheen dat die maatregel zich vooral opdrong omdat men in Antwerpen de levensmiddelen niet nutteloos wilde laten verkwisten door een overvullige bevolking, of beter, niet gewenschte vluchtelingen. Dat zoiets niet van allen grond ontbloot moest zijn, ankerde zich nog meer in onzen geest vast, toen wij bij gelegenheid, in vollen ernst en krijgsmansovertuiging, in een drankhuis der Carnotstraat, door een majoor der burgerwacht hoorden verklaren, dat de Rubens-

De St-Romboutskerk te Mechelen.

stad de belegering der Duitsche machten negen maanden moest en zou kunnen wederstaan, en er, bijgevolg, geene onnoodige eters mochten geduld worden... Zulke redeneering was afdoende!?

't Was dus eene afgedane zaak; we moesten België's handelsmetropool met of tegen dank ont-ruimen. Maar, zooals het eene nooit leugenachtig gemaakte waarheid is, dat er op elken algemeen regel uitzonderingen zijn, was het hier ook de waarheid. Niet alle vreemdelingen verlieten Antwerpen voor meer vreemde streken.

Schrijver dezès was tusschen de achterblijvers, doch willende de voorziene en welberekende negen maanden belegering niet in gevaar brengen, besloot hij de eerste de beste gelegenheid waar te nemen om naar zijn geliefd Mechelen weer te keeren, gelegenheid waarvan hij op 7 September met eenige vrienden gebruik maakte.

Uit Antwerpen tot Duffel ging de reis voor-spoedig en per trein, maar eenmaal in de laatst genoemde gemeente aangekomen, keerde de kaart. Overal stieten we op schildwachten, die ons nu eens langs hier, dan langs daar zonden, doch altijd zonder ons dichter bij 't gewenschte doel — Mechelen — te brengen. Een heerlijke,

doch uiterst warme najaarsdag perste ons het zweet bij dikke droppels uit.

Na van Duffel, door tal van binnenwegen tot voorbij de Elzenstraat gesukkeld te zijn, en Mechelen's trotschen toren daar voor ons in zijne volle majesteit ziende opdagen, kregen we plotseling het ruwe bevel van op onze stappen weer te keeren en van te trachten, langs Waalhem, Mechelen te bereiken. Anders ging het niet!...

Tegenstribbelen of klagen had geen vat op de onverbidde wachten, en, van den nood eene deugd makende, was het van: «rechts om!», en met vernieuwden moed naar Waalhem, in welk dorp we ook zonder veel nieuwe moeilijkheden aankwamen, en verder onze Dijlestad vrij gemakkelijk bereikten!

Welke gewaarwording, welke gevoelens er in ons omwoelden, wanneer we onze woonplaats in zulke droevige en buitengewone omstandigheden ontvlucht, naderden en welhaast gingen binnentreden, is gemakkelijk te beseffen en te begrijpen. Hoop en vrees, vreugde en drukking martelden dooreen en... we konden maar niet de geheimzinnige oplossing vinden van 't gevoel, dat ons zegde, dat bittere teleurstelling en schokken de ontgoochelingen ons waren voorbehouden...

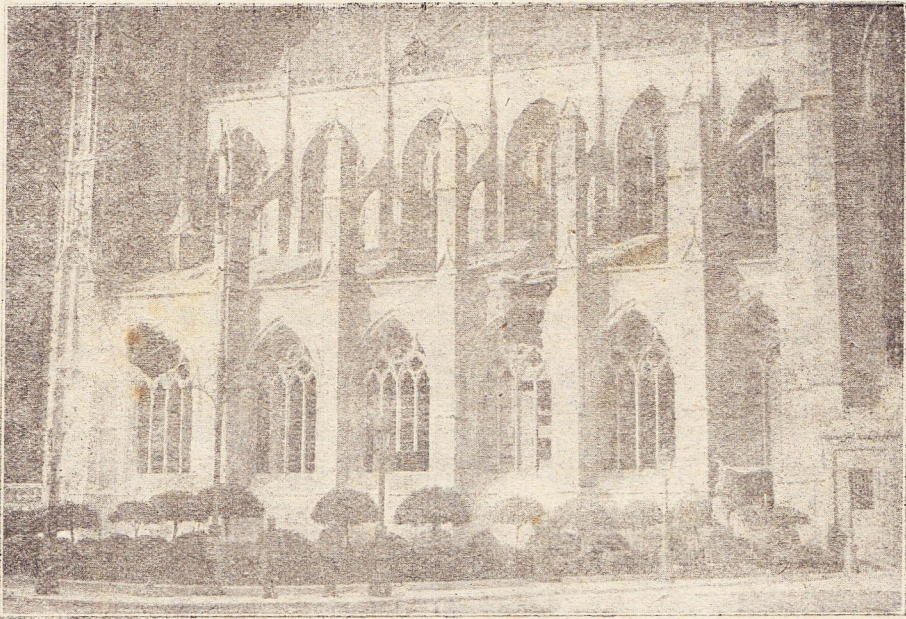
Eindelijk, daar is Mechelen! Maar hoe stil en geheimzinnig schijnt ons de stad! 't Al treurt en slujmert er! Ook kwam een opbeurende, verlichtende ghmlach, ondanks ons zelve, onze wezens opklaren, toen wij voor eene herberg, aan de Kathelijne Poort, een vijftal burgers rustig een kaartje zagen spelen, in het lommer der huizen. Een welgemeende «goeden dag», een krachtige handdruk waren haast gewisseld, een lekker glaasje Mechelsche uitzet spoelde al veel muizennesten uit ons hoofd en maakte ons opnieuw Mechelaren, die nu nog meer haast hadden om meer te weten, om meer te zien.

De stad nu voorgoed binnentredende, trof ons de pijnlijke geheimzinnigheid, de bange stilte. Die gesloten huizen, die rondsluipende honden en katten, die puinhoopen en allerhande verwoestingen, welke ons b'j iederen stap zoo rouwmoedig tegengrijsden, stemden ons opnieuw tot zuchten en klagen.

Daar ligt nog voor ons het rookende en gansch uitgebrande huis van den heer Van der Auwera, op den hoek der oude Beggaerden- en Kathelijne-straten; ginds valt ons onwillekeurig het zoozeer getroffen aartsbisschoppelijk paleis in 't oog, daar het ingestorte huis en werkhuis van Mme Van Bladel, enz., enz., tot onze blikken met voldoening als opklimmen tegen onzen grijzen Sint-Romboutstoren, om er met trots op te blijven rusten. Hij staat daar, wel gehavend, ja, doch het Duitsch geschut beschamende door zijne onwankelbaarheid... Onze toren... Wat zegt hij ons:

«Wat zingt die hooge toren toch,
Die draagt der eeuwen kroon!
Zijn lied is smart, zijn lied is rouw,
Om België's diepen hoon!»

Te Mechelen had de verwoesting deerlijk huisgehouden. In 't gasthuis der Keizersstraat grepen vreeselijke tooneelen plaats. Men leest daarover in «Een Dagboek», van den ooggetuige Polls

Mechelen: De Sint-Romboutskerk na de bombardementen. Geen raam is gespaard gebleven.

Resseler, een dagboek uitgegeven door Frans Van den Bergh:

« De eerste ontploffingen in de nabijheid van het gasthuis », zoo vernemen we, « deden de zieken uitzinnig opspringen. In hun hemd, op bloote voeten, met verbonden hoofd of arm, liepen ze verward door elkander, vroegen om uitleg en raad, dien niemand geven kon. De zwaarzienden, aan hun bed gekluisterd, grepen boven hun hoofd de handkruk, trachtten zich overeind te tillen en smeekten, dat men hen toch niet zou verlaten.

De zusters liepen af en aan, lieten de slagveters toevallen, als waren de moordtuigen door de broze ruiten tegen te houden. Zij sprenkelden met het palmtakje wijwater in al de hoeken kruisgewijs, zooals men het bij hevig onweer doet. Zij konden niet antwoorden op de honderden vragen der zieken. Men blikte naar den hemel en bad.

Een ontzettende slag: ruiten rinkelden neer, een bliksemslang had vlammend over het schuifgordijn voor het venster geloopt, doch was aanstonds verdwenen. Twee kartetsscherven hadden plaaster doen neervallen van den tegenoverstaanden muur van de zaal. Allen waren opgesprongen, zinneloos van schrik, zij verdrongen zich rond de zuster, klampten haar vast. De zuster vloog heen, maar kwam terug met de boodschap: « Allen naar den kelder! »

Wie zich reppen kon, haastte zich jammerend de zaal uit; in de breede gang stuitten ze op andere zieken, elkander in vertwijfeling bij de handen grijpend, zich nog meer opwindend door den aanblik der wanhoop van anderen.

Niet allen konden dadelijk door de zuster rechtgeholpen worden en aangekleed, hoe deze zich ook van het eene bed naar het andere spoedde, haar eigen angst beheerschend.

Bij elken donderslag waren er die zich dolzinnig van hun legerstede lieten glijden, om half naakt naar de deur te kruipen en den reddenden kelder te bereiken.

Koortslidders op bloote voeten, mannen de vorige dagen arm of been afgezet; vrouwen met afzichtelijk kankerwezen; besmettelijke zieken, die nieuwe kiemen rondom zich zaaiden; teringlijders, wier borst scheurde onder 't hoesten en 't bloed fluisen, alles te zamen gemengd, huilend en tierend, elkander verdringend, om het eerst de veilige plaats te bereiken, onder den grond.

Een bed bleef bezet, met twee juffrouwen geknield voor de sponde; het was een dame van over de statie, hier sedert twee dagen aangebracht, na de eerste beschieting der stad. De kinderen hielden de bevende hand der zieke in de hunne geklemd, en het hoofd gebogen, het aangezicht nat van tranen, geborgen in het dek-sel.

Zij schenen onbewust van wat rondom hen gebeurde; een trilling liep hun door de leden bij elke nieuwe ontploffing. Zij lichtten de vochtige oogen naar de zuster op, toen deze hun den schouder aanraakte, juist op het oogenblik, dat een bom een gat boorde in den voorgevel van den schouwburg, groot genoeg om een man door te laten. De schok, die volgde, geleek aan een aardbeving; die bedden en stoelen van hun plaats verschoof.

De meisjes waren angstig opgesprongen; de zieke had gepoogd zich overeind te richten, zij sloeg met de sidderende handen in de lucht, om er een steunpunt te zoeken, maar was teruggeval'n, het doodszweet parelend op het aangezicht, de verglaasde oogen beweegloos in de ruimte starend. Een lijkkleur schoof over haar wezen, de handen rilden niet meer.

Mechelen: De oorlog kent geen eerbied voor schoonheid.

« Moeder, moeder! » riepen de kinderen, en ze omklemden haar, als om 't leven tegen te houden, doch de dood had zijn werk voltrokken.

Toen men 's anderendaags de overledene wilde begraven, was er geen schrijnwerker in de stad te ontdekken; men vond eindelijk twee armenkisten in 't bureel van weldadigheid, en de hof van 't gasthuis werd de begraafplaats.

De zuster had de twee meisjes meegetroond naar den kelder, waarvan de aanblik hen met ijzing vervulde: stervenden op den killen bodem neergelegd; menschen met gebroken arm of been, huilend van pijn; zieken, wien het verband was afgevalien en wier wonden weer zijpelden van bloed; vrouwen, die om hun afwezigen echtgenoot riepen; kinderen, die smeekten om hun moeder, misschien reeds verre op de vlucht. En nog steeds werden nieuwe zieken uit de stad aangebracht, daar hun verwanten hen niet konden of wilden meenemen op de vlucht.

In de eerste uren wilde men immers de zieke gezinsleden niet verlaten, maar, toen de duisternis inviel en 't gesis en 't gedonder in hevigheid toenamen, had de angst de overhand gekregen, en een gebrekkige moeder of veege vader werd overreed, dat het niet anders kon, en zij het best in het gasthuis zouden zijn, voor eenige dagen slechts, want men keerde spoedig weer.

't Was dan, dat men die talrijke zieken aanbracht, uit alle wijken der stad, op stootkarren, bakkerswagentjes, draagberries, op den rug, met of zonder matras, met of zonder geld, sommigen met een voorraad voedsel, anderen zonder een snede brood.

De dokters verklaarden, dat er geen plaats meer was en lieten de ijzeren traliepoort sluiten. Het hielp niet. De toeloop hield aan, de massa voertuigen en menschen hoopten zich op voor den ingang; men bad, dreigde en tierde.

En toen de gewonde soldaten, uit de kliniek van de Brusselsche poort, in den avond met automobielen van 't Rood Kruis naar 't gasthuis werden overgebracht, stroomde, telkens dat de groote poort moest geopend worden, een hoop menschen binnen, met hun zieken, die in de kille gang werden neergelegd, daar kommervol hun beurt afwachtend om in den kelder te worden gedragen, wanneer niet eerst de doodsratel aan hun lijden een einde stelde.

Een soldaat van het bijzonder Brusselsch korps werd daar ook aangevoerd. Men vertelde, dat hij op den toren was geklommen, om daar opnieuw de Belgische vlag te hijschen. Toen hij lang de Wollemarkt wegwam, werd hij door een bomscherf gedood. Hij was een kleinzoon van den oud-burgemeester Anspach, van Brussel. Ook nog twee lijken bracht men binnen, vader en zoon, getroffen in de poort van de bakkerij op de Paardenmarkt. Zij hadden pas hun echtgenoot en moeder buiten gelaten en haar beloofd ze zoo spoedig mogelijk naar Duffel te volgen. De vrouw hoorde na eenige stappen een ontploffing: zij keerde terug en zag nog slechts twee lijken. Het waren vader en zoon Van der Heyden.

Men schatte om 7 uur het getal vluchtelingen, in de kelders, op zeshonderd. Wat verpeste lucht weldra! Men sleepte zich naar de luchtgaten, snakkend naar wat anders dan de verpeste walm.

Omstreeks half-acht scheen de storm te bedaren. Men bracht toch den nacht in den kelder door. Hier en daar pinkte een lantaarn of een kaars.

Op de legersteden, in de zalen, lagen kreunende soldaten. Een gebaarde krijger, met een kogel in de borst, gaf bloed op en riep om vrouw en kinderen. Een ander, een kind nog, schreide: